

бливо жанрами портрету й пейзажу. Візуалізація карти галицького краю у малій прозі письменника відбувається за допомогою використання таких притаманних для образотворчого мистецтва прийомів, як колір, світло, форма-лінія. Таким чином, осердя концепту *галицького літературного пограниччя* на художній карті М. Яцкова становлять два образи, створені за допомогою кольору, світла й лінії: 1) казковий край із багатю правічною природою, щасливими просвітленими людьми, сповненими любові та радості, в основі якого – вертикальні духовно-психоло-

гічні зв'язки; 2) край недолі з кам'яною землею та мешканцями, в яких тілесне переважає над духовним, опертим на горизонтальні зв'язки між людьми та їхнім щоденним життям на галицькій землі. Для першого образу письменник переважно використовує стилістичний прийом градації з поступовим наростанням / спаданням, тоді як другий твориться за допомогою антитези, коли відбувається протиставлення, а інколи й зіставлення, вертикального й горизонтального вимірів, що в підсумку ще більше підкреслює відмінність цих образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грималюк Р. Формування естетичної платформи сецесії в українському мистецтві кінця XIX – початку XX ст. *Народознавчі зошити*. 2014. № 6. С. 1316–1327.
2. Матусяк А. У колі української сецесії : вибрані проблеми поетики «Молодої Музи» / пер. з пол. Л. Демська-Будзуляк. Львів : Піраміда, 2016. 402 с.
3. Яцків М. Муза на чорному коні / упоряд. М. Ільницький. К. : Дніпро, 1999. 300 с.
4. Яцків М. Чорні крила та інші твори / упоряд. В. Габор. Львів : Піраміда, 2016. 192 с.

УДК 821.161.2'37:2Маланюк

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.1.37>

МАКРОКОНЦЕПТ *SACRUM* В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

THE MACRO CONCEPT OF THE *SACRUM* IN THE POETRY OF EUGEN MALANIUK

Василишин І.П.,

orcid.org/0000-0001-5036-4716

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті досліджено макроконцепт *sacrum* з його багатограними семантичними полями в ліриці Євгена Маланюка періоду Другої світової війни та перших повоєнних років. Семантичне поле макроконцепту у творчості Е. Маланюка надзвичайно широке й виявляє себе в релігійно-філософських, екзистенційно-ностальгійних, антеїстичних мотивах. Світ *sacrum*'у є для поета настільки органічним, що визначає його світовідчуття, світопереживання й світобачення, є осердям його екзистенції. Сакральні виміри у творчості митця пов'язані з трьома концептами, котрі окреслюють його духове буття, – Бог, Віра, Україна. Сакральна лексика – теоніми, ідеоніми, еортоніми, ікононіми, вирази й вислови, метафори, образи-символи, утворюючи модель *sacrum*'у, наповнюють художній світ поетичних творів Е. Маланюка. У творах митця актуалізовано також і опозиційні концепти, оскільки тема добра й зла стає провідною в ліриці поета цього періоду.

Аналізуючи проблеми сучасного світу, Е. Маланюк усвідомлює, що світ змінюється у своєму екзистенційному вимірі, втрачаючи сакральність, оскільки змінилася й сама епоха, у якій раціоналістично-технократичне начало поступово витіснило й знищило божественність світу, котрий поволі втрачав свої «священні» ознаки, що підкреслювали у своїх численних працях тогочасні мислителі.

Досліджено, що в Маланюковій ліриці цього періоду, зокрема в циклі «З літопису», яскраво простежуються в контексті концепту *sacrum* ідеї та постулати теодицеї: людина, котру Бог наділив свободою волі, відмовившись від Нього в епоху технократизму, заповнила все навколо метафізичним «Злом», яке прийшло в пустелю безбожжя й заповнило собою світ, перетворивши його в криваве місиво воєн та смерті. Саме з поступом усесвітнього «Зла», що опанувало світ і людину в «розбожнену» епоху, поет пов'язує в художньо-поетичному філософуванні втрату Вітчизни, тобто «Дому» – «екзистенційного священного простору» (М. Еліаде), й здійснює свій вибір у «межовій ситуації», визначаючи для себе боротьбу з ним через мистецьке Слово.

Ключові слова: макроконцепт *sacrum*, семантичні поля, опозиційні концепти, антисакральність, ідея *теодицеї*, «розбожнена» епоха, художні мотиви, біблійна тематика.

The article examines the macro-concept of the *sacrum* with its multifaceted semantic fields in Eugen Malaniuk's lyrics of the Second World War and the first post-war years. The semantic field of the macro concept in the works of E. Malaniuk is vast and manifests itself in religious-philosophical, existential-nostalgic, and atheistic motives. The world of the *sacrum* is so organic for the poet that it determines his worldview, worldview, and worldview, which is the heart of his existence. Sacred dimensions in the artist's work are connected with three concepts that outline his spiritual being – God, Faith, and Ukraine. Sacred vocabulary – theonyms, ideonyms, eortonyms, icononyms, expressions and sayings, metaphors, images-symbols, forming a model of the *sacrum*, fill the artistic world of E. Malaniuk's poetic works. Oppositional concepts are also updated in the artist's works, as the theme of good and evil becomes the leading one in the poet's lyrics of this period.

Analyzing the problems of the modern world, E. Malaniuk realizes that the world is changing in its existential dimension, losing its sacredness since the epoch itself has changed, in which the rationalist-technocratic principle gradually supplanted and destroyed the divinity of the world, which was slowly losing its «sacred» features, which contemporary thinkers emphasized in their numerous works.

It has been studied that in Malaniuk's lyrics of this period, in particular in the cycle «From the Chronicle», the ideas and postulates of theodicy can be clearly traced in the context of the concept of the *sacrum*: a person who was endowed by God with free will, having renounced Him in the era of technocracy, filled everything around with metaphysical «Evil», which came to the desert of godlessness and flooded the world, turning it into a bloody mess of wars and death. It is with the progress of the universal «Evil» that took over the world and man in the «godless» era that the poet connects in his artistic and poetic philosophizing with the loss of the Fatherland, i.e. «Home» – «existential sacred space» (M. Eliade), and makes his choice in «borderline situation», determining for himself the struggle with him through the artistic Word.

Key words: the macro concept of *sacrum*, semantic fields, oppositional concepts, anti-sacredness, the idea of theodicy, «godless» era, artistic motifs, biblical themes.

Постановка проблеми. Період Другої світової війни та перші повоєнні роки в Західній Європі посіли вагомe місце в житті й творчості Євгена Маланюка, вплинувши загалом на його подальшу долю й літературну діяльність. Значну роль відіграло трагічне відчуття незворотної втрати «Роду й Дому», котрі для нього завжди були «екзистенційним священним простором» (М. Еліаде) й духовим підґрунтям, оскільки для письменника як релігійної людини, що жила «у священному Світі» (М. Еліаде), вони були дані Богом. Як митець-мислитель, Маланюк також прекрасно усвідомлював, що до руйнування «Роду й Дому» причетна й сама «розбожнена» епоха (К. Ясперс), наслідком якої стали світові війни й численні катаклізми. Технократична епоха, на думку поета, знецінивши особистість, котра залишилася самотньою у світі без Бога, перетворила її буття в духову, позбавлену сакральности пустелю («Доба (І пустиня прийшла...»):

І пустиня прийшла. І шукає брат брата,
І гукає з нас кожен в туман, в самоту,
А епоха дзижчить, як бризантна гармата,
І прострелює в млу, і влучає в мету [9, с. 379].

«Новітня епоха, яку багато письменників та філософів характеризували як «початок світової ночі», «сатанинську добу», «нерадісну», «сліпу й глуху» добу (Є. Маланюк), «кінцесвітне» (О. Стефанович), епоху «темряви», «прірву знедоленого віку» (Ю. Клен), «чорну добу відчаю» (І. Багрняний), епоху «розбожнення» (К. Ясперс), час «світової ночі» (М. Гайдеггер), «розбитий світ» (І. Марсель), стала тією «межевою ситуа-

цією», що змусила людину до переоцінки цінностей, змусила її зробити вибір: або духове «ніщо», або шлях подолання «страху смерти», відчаю, зневіри, усвідомлення й подолання трагічної дисгармонії світу, шлях духового прозріння через катарсис, пошуку автентичних духових цінностей, «пошуку Бога», шлях «тотальної євангелізації душі» (І. Марсель) [2, с. 102]. У творі «Осінь весна» Е. Маланюк, удаючись до саморефлексії й індивідуалізуючи власні виміри буття в сучасному світі, констатує: «Ти серпень днів стрічаєш на межі // Жаских епох» [9, с. 452]. У поезії «Думи», написаній уже в заокеанській еміграції, пророцтво поета щодо наслідків епохи технократії виражає ідея про втрату *безсмертя* – останнього ланцюжка в триєдиному бутті особистості *життя – смерть – безсмертя*:

Шкутильгатимуть роки – слизьгава дорога.

Гуркотітиме вибухом проклятий вік.

Будеш бачити, як – без Природи і Бога –
Повертатиме в прах Чоловік [9, с. 507].

У цей період релігійно-філософські інтенції письменника, набувши нових сенсів, втілені в ліриці Маланюка в макроконцепті *sacrum* з його численними семантичними полями. Як зазначив Я. Розумний, «[...] релігійні елементи в українській поезії двадцятого століття виконують кілька й дуже важливих функцій – світоглядovu, суспільно-історичну і психологічну. <...> Релігійні або духовні постаті, мистецькі твори з релігійною тематикою, храми й обряди найчастіше сповняють естетично-психологічну функцію в поезії, впливаючи на свідомість і підсвідомість читача.

Особливо читача, формуваного в релігійному середовищі чи культурі. А часом вони служать, як катарсис у хвилинах сумніву, розчарування, втрати, страху тощо» [12, с. 293–294].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Літературу української еміграційної спільноти ХХ ст., зокрема творчість Е. Маланюка, досліджували у своїх наукових, літературно-критичних працях багато письменників та літературознавців, зокрема Б. Бойчук, С. Гординський, В. Державин, І. Качуровський, Ю. Клен, І. Костецький, М. Неврлий, що були безпосередніми учасниками літературознавчого процесу того часу, та сучасні дослідники О. Астаф'єв, Ю. Войчишин, О. Гольник, П. Іванишин, М. Ільницький, Г. Клочек, М. Крупач, Л. Куценко, О. Кухар, Н. Лисенко, Т. Салига, М. Слабошпицький та інші. Осмислюючи проблему митця в ліриці Маланюка крізь призму «категорій височини і низу», Л. Куценко пише про «прямий діалог поета з Богом, часто вживаний у творчій практиці митця» [6, с. 157]. «Бог у світогляді Є. Маланюка, – зауважує О. Гольник, – посідає генеральне місце у пантеоні надприродних сил як найвище втілення духу. Це Творець світу – Логос – Бог – Слово, Першодвигун усього сущого, караючий і милосердний Яхве-Адонай, котрий веде обраний народ до свободи й щастя, дає їм закони, це покровитель воїтелів – Цаваот, що спонукає на непримиренну боротьбу зі злом» [4, с. 19].

Постановка завдання. Метою нашої статті є висвітлення макроконцепту *sacrum* в ліриці Євгена Маланюка періоду війни та перших повоєнних років. «Повоєнний період стає для Маланюка часом релігійно-філософського переосмислення багатьох подій і явищ. Поет усвідомлює, що світ змінюється у своєму екзистенційному й метафізичному вимірах. Теми добра і зла, Бога й Антихриста, гріховності й святості, тема загибелі десакаралізованої епохи, що призводить до втрати «Роду й Дому», домінують у поезиці Євгена Маланюка» [3, с. 251]. Для письменника, як і будь-якої релігійної людини, сакральні символи є основними чинниками в наповненні й розкритті екзистенціалів людського буття-у-світі, її можливості й здатності набуття трансцендентного досвіду – осягнення ідеї Бога, душі, безсмертя, тобто можливості перебувати у «священному Світі».

Виклад основного матеріалу. Про сакральне у творчості Маланюка насамперед можна говорити з огляду на те, що віра в Бога й Божественне в Маланюка є такою ж природною, як і в більшості українців, що сповідують християнські

ідеали. Тому й сам світ *sacrum*'у є для поета настільки органічним, що визначає його світовідчуття, світопереживання й світобачення, є осердям його екзистенції. Як зазначає М. Еліаде, «[...] священне і мирське – це два способи буття у світі, дві екзистенційні ситуації, які людина розвиває впродовж всієї історії. Ці два способи буття цікавлять не лише істориків релігії чи соціологів, вони є об'єктом дослідження не тільки історії, соціології чи етнології. В остаточному підсумку священний і мирський способи буття визначаються різними позиціями, що їх завоювала людина в Космосі, вони цікавлять і філософа, і будь-якого дослідника, який прагне пізнати усі виміри людського буття» [5, с. 10]. Семантичне поле макроконцепту *sacrum* у творчості Е. Маланюка надзвичайно широке й виявляє себе в релігійно-філософських, екзистенційно-ностальгійних, антеїстичних мотивах. Сакральні виміри у творчості митця пов'язані з трьома концептами, що визначають його духове буття, – *Бог, Віра, Україна*. Сакральна лексика – теоніми (*Бог, Господь, Спаситель, Творець, Отець, Святий Дух, Божя Мати, Пречиста Марія, Пречиста Мати Божий Син, Ісус Христос, Месія*), різні види ідеонімів («*Отченаш*», «*Парастас*», «*Вічна пам'ять*», «*Акафіст*», «*Час, Господи, на самоту й покору*», «*З'явся, Господи*», «*Воздай їм, Господи*» «*Христос Воскрес – із мертвих...*», «*Боже Правий*», єдина «*путь до Тебе, Боже...*»), еортоніми (*Різдво, Свята Вечеря, Великдень, ніч Велико-Дня*) ікононіми (*образ Марії, ікона Божої Матері*), метафори, образи-символи, біблійні алюзії та ремінісценції, утворюючи світ *sacrum*'у, наповнюють поезії Е. Маланюка, створюючи «*imago mundi*» (М. Еліаде) в його воєнній та повоєнній ліриці. У творах поета актуалізовано також й опозиційні концепти (*Бог – Антихрист, Сатана, напроорокований Звір; Добро – Зло; Небесна Держава, Держава вічна в небі – пекло, царство Зла; Віра – безвір'я; воскресіння – забуття*). Власне, О. Приходько трактує їх як «антиконцепти», підкреслюючи системність як одну з ознак самого концепту та зауважуючи, що «існування в лінгвокультурі концептуальних пар і концептуальних трійок (*життя – смерть – безсмертя – прим. І. В.*) свідчить про те, що об'єктивація концепту – це процес, у якому одна ментальна одиниця актуалізується через іншу, бо концепт не існує сам по собі, а є інтегрованим у систему собі подібних» [11, с. 108]. Саме опозиційні концепти, що є важливою складовою в осмисленні художньої, духової та культурно-історичної спадщини українських митців

в екзилі, зокрема Е. Маланюка, найгрунтовніше висвітлюють мистецький світ українських поетів на різних рівнях – психоментальному, релігійному, духово-моральному, екзистенційно-філософському, культурно-історичному. Як приклад наведемо образи, символи в рядках з низки поезій Маланюка цього періоду: «І в паростку – і Рід і Дім воскресли», «Звіра переможе Дух. Велика віра...» («Побачення»); «потрібен племін Єремій...» («Друге посланіє»); «З блискавок, із гуркоту і гуду // Вирина довічна першина: // Зимне небо, синь Страшного Суду, // Апокаліптична тишина» («Возмездіє»); «Регоче сатана, // що злом стає добро і винний знов невинний...» («Мартівські іди»); «І апокаліптичне небо // Мовчить над долом самоти», «...слів біблійних треба, // Що в них пал пустині клеботить...», «безбожне небо», «старозавітний племін Єремій», «Призиваю поміч Господню // На убоге моє ремесло – Ось безодня кличе безодню // І зло породжає зло» (З літопису); «А Зло // Вже гуртувалось хмарою довкола // І ждало тільки знаку, щоб заллять // Наш тихий рай...» («Пролог»); «порожнеча зла» («Східнячка»); «Ти пам'ятаєш образ тьмяновидий // Марії: серце й навкруги ножі?» («З вагона»).

Як підкреслює І. Набитович, «більш загальним типом дослідження *sacrum*'у в літературі є студії, присвячені вивченню проявів сакрального як у окремому художньому тексті, так і в творчості окремих письменників, виявленню елементів *sacrum* у національних літературах різних епох і стилів. У таких студіях можливий, очевидно, вихід за межі самих текстів, аналіз як самого літературного процесу, так і ролі письменника в житті суспільства, вивчення його впливу на суспільно-політичні, релігійні процеси» [10, с. 6]. Аналізуючи проблеми сьогодення, Е. Маланюк усвідомлює, що світ також змінюється у своєму екзистенційному вимірі, втрачаючи сакральність, оскільки змінилася й сама епоха, у якій раціоналістично-технократичне начало поступово витіснило й знищило божественність світу, який поволі втрачав свої «священні» ознаки, що підкреслювали у своїх численних дослідженнях тогочасні мислителі. Саме про це писав Е. Маланюк ще в ранній ліриці («Демон мистецтва III. На хресті слова розіп'ятий...»):

На хресті слова розіп'ятий
Цвяхами літер,
Один, –
Яким же криком ще маю кричати
Крізь історії чорний вітер
Страшної епохи син? [8, с. 28].

Про це письменник попередньо писав ще в статті «Поезія і вірші», підкреслюючи, що «[...] в обнаженості, в заголеності нашої доби випало нам побачити на власні очі мертву й марну «правду» Мефістофеля-Люципера, ватажка збунтованих ангелів. І якою ж страшною ціною, ціною душі (себто не смерельності), тією ціною, за яку він, звичайно, купував всіх Фавстів, – платимо ми тепер за його по-шулерському підсунені нам «технічні досягнення» і всі завоювання т. зв. «поступу» [7, с. 145–146]. І вже згодом у заокеанській еміграції продовжував свою думку в листах до О. Сембай-Галицької: «Так нам залишилась лише молитва – наша єдина зброя обезброєного народу в цій страшній добі всесвітнього божевілля й самогуби» [8, с. 390]. «Велика сила молитви. Сила духу, що все перемагає – всякі диявольства матерії, всякі сатанізми «атомів» і таке інше...» [8, с. 399]. «Ми маємо одну певність, одну молитву, один символ віри: Христос Воскрес. Це єдиний щит наш в цій страшній добі, коли безкарно шаліє сатана» [8, с. 401]. «Так, ми живемо в добі (і обставинах) сатанинського нищення св. Духа в людині – всіма засобами (преса, радіо, телевізія, театр, т. зв. Мистецтво, навіть – музика, яка вже давно є «т. зв.» музикою). Вороги хреста й Христа йдуть одною лавою, незалежно від географії. Вони ніби розділені «політично» й «ідеологічно», але режисер – один» [8, с. 413]. Власне, з поступом усесвітнього «Зла», що опанувало світ і людину в «розбожнену» епоху, поет пов'язує в художньо-поетичному філософуванні втрату Вітчизни, тобто «Дому» – «екзистенційного священного простору» (М. Еліаде) й здійснює свій вибір у «межовій ситуації», визначаючи для себе боротьбу з ним через мистецьке Слово. «На думку Є. Маланюка, – підкреслює О. Гольник, – людина чинна вирішувати його долю: чи плекати, а отже, дотримуватися божих законів, чи вбити його в собі, зрадивши вищу силу, відвернувши обличчя від Бога. У цьому плані концепція Є. Маланюка стосовно життєвого вибору людини наближається до теїстичних теоретизувань філософів епохи Просвітництва (Вольтер), етичного вчення (І. Канта і Г.В.Ф. Гегеля, французьких екзистенціалістів XX століття (Ж.-П. Сартра, А. Камю, особливо К. Ясперса) [4, с. 24].

Кризю епохи й смерть епохи, що спричинила втрату Батьківщини, довівши до екзистенційного «абсурду буття» перебування поета на чужині, Е. Маланюк трактує в повоєнній ліриці з позиції есхатології, створюючи власну релігійно-філософську версію «Апокаліпсиса», бо «Рід і Дім», освячені Богом, є для поета основою й насагою

його життя, і лише світове «Зло» прагне позбавити їх. Як слушно зауважує Л. Авраменко, «... вимушена розлука з Батьківщиною актуалізувала у свідомості та світогляді поета засади християнського віровчення та зумовила пошук опори у Біблії. Осмислюючи причини національної трагедії України, поет через призму християнської ідеї, через віру вдається до осмислення усталених морально-етичних цінностей, які стануть для нього основою на шляху пошуків істини для себе і для свого народу» [1, с. 8]. Тому можемо говорити про феномен релігійно-філософського типу мислення поета – його здатність осмислювати світ і явища з позицій і профанного, і сакрального, що є яскравою особливістю його поетичного буття-у-світі. Десакралізацію світу Е. Маланюк відтворює в поезіях воєнного часу через апокаліптичну картину знищення та смерті світу й рідної землі. Маланюкові «Мартівські іди» 1943 року – це час розплати («години нещадних розплат») за «розбожнення» світу, точка відліку, з якої розпочинається «сатанинська доба»:

Та ясно вже одне: почислено години

І присуд видано.

Регоче сатана,

Що злом стаж добро і винний знов невинний,

І ядом осені отруєна весна [9, с. 437].

Сакральні чи радше антисакральні мотиви переплітаються у творі з історіософськими. Біблійна тематика посилює концепт часопросторового континууму, незмінного й циклічного за своєю суттю: смерть попередньої епохи стає початком нової: «– Допалой, рокована добо, // Стає початком твій кінець!» [9, с. 438]. Проте постає питання – якої? Відповідь на нього Маланюк залишає відкритим, хоча як поет-мислитель він пророкує майбутнє як апокаліптичну епоху (цикл «3 літопису», 1944 р.), створюючи яскравий образ суцього «Зла» за всіма біблійними канонами («Вулицями вили шакали, // Чатувало безоке зло. // Всюдисуще й гидке – несито // Прогризало тишу тонку, // Й вибухала смерть екразитом // У пекучо-пломіннім вінку» [9, с. 469]), а як християнин плекає свою віру, як засіб духового порятунку від реалій «сатанинської доби» та надію на Господнє втручання. Як підкреслює Л. Куценко, «У художній тканині циклу суміщені біографічний і езотеричний, громадянський і загальнолюдський смисли...» [6, с. 230]. У Маланюковій ліриці цього періоду, зокрема в циклі «3 літопису», яскраво простежуються в контексті концепту *sacrum* ідеї та постулати *теодицеї*: людина, котру Бог наділив свободою волі,

відмовившись від Нього в епоху технократизму, заповнила світ метафізичним «Злом», яке прийшло в пустелю безбожжя й заповнило собою світ, перетворивши його в криваве місиво воєн та смерті. Як епіграф до першого вірша циклу поет бере рядки з «Чину Вечірні»: «Пришедшие на запад солнца, // Видѣвшии свѣтъ вечерній», переосмислюючи їх відповідно до свого творчого задуму ідеї циклу, немовби заперечуючи сакральність цих слів, оскільки «Зло» завдяки людині вирвалося на волю й живиться кров'ю, смертями («костур») й безбожжям («сліпота»). Хоча навіть якщо продовжити та розглянути інші рядки «Чину Вечірні», які, очевидно, були відомі й Маланюкові: «Із заходом сонця людина зустрічає темну, непевну і, можливо, страшну ніч. Однак, учні Ісуса Христа зустрічають цю темряву не в страхі чи неспокою, але з переконанням, що існує вічне світло, яке ніколи не зайде і все нас оживляє. Це світло – це тихий і лагідний Спаситель святої слави, Ісус Христос», – то стає відчутним відразу й інший, прихований контекст в апокаліптиці поета, висловлений лише в останньому вірші «Призиваю поміч Господню...» У поезіях циклу Маланюк розгортає картину апокаліптичної дійсності через призму свого світобачення: «безголова Ніке», як крах «переможної» технократичної епохи, та емоційно-психологічного стану: муки совісті й покара за злочин людства, що знедуховило світ – образ «фурії». Антисакральні, апокаліптичні мотиви, поєднуючись з історіософськими та екзистенційними, творять Маланюкову есхатологію. Митець насичує поезії циклу численними художніми засобами, зокрема епітетами, створюючи свою есхатологічну версію «розбожненого» світу, над яким «без меж ширяє сатана»: «безмежний вітер пустоти»; «апокаліптичне небо», яке мовчить «над долом самоти»; «порожня блакить»; «бомбоносні літаки», що сіють смерть; «земна корость»; непереборна «сліпа доля»; «зловісна порожнеча» волі («Не зупинитися...»); «безоке зло», «всюдисуще й гидке»; смерть у «пекучо-пломіннім вінку» («Троянди тоді не квітли...»); «бліда, страшна, порожня синь»; «лунке, пусте, порожнє небо»; «безбожна нежива блакить» («Краєвид – мов витинка з картону...»); «ад сліпого дня»; «чорні будні» весни; «прудкі судоми» бур; «судні сурми»; «голий жах» лазурі; «дикє сонце»; «беззахисна земля»; «безбожнє небо»; «повний келих кари», «неминуца тьма» («Сучасники, о вбожество мізерій...»). Людство, відмовившись від Божественних ідеалів, знищує себе, й на зміну Державі Бога приходиться «держави зла», – робить висновок митець:

Лиш злом озброєний блукає

В державі зла.

І між руїн

Добро беззахисне зникає,

І мати гине, й гине син [9, с. 468].

Митець як «мандрівник людської пустелі» бере на себе відповідальність за гріхи «розбоженого» світу, і прагне спокутувати їх служінню своїм поетичним словом, котре має привести людство до прозріння. Заклична риторика й авторський імператив звучать в останньому вірші циклу, в епіграфі до якого митець використовує слова з Євангелія від Матвія «І аще сатана сатану ізженет...»:

Призиваю поміч Господню

На убоге моє ремесло –

Ось безодня кличе безодню

І зло порождає зло.

І зло бушує, як повінь,

І зло поглинає світ...

Поможи мені лезом любові

Виконати заповіт [9, с. 471].

У вірші відчувається ритм похідного маршу. Маланюкова метафора «лезо любові» безпосередньо асоціюється з «мечем любові», що захищає, котрим, як підкреслює автор, натякаючи на своє поетичне «ремесло», є його слово, поставлене на служінню Богові й захисту Вітчизни від світового зла. «Ідея митця-Месії, – зазначає О. Гольник, – була концептуальною для світогляду Є. Маланюка, про що свідчить ґрунтовність теоретичного осмислення сугестивної сили слова, проблеми таланту й геніальності, природи творчості в працях із питань естетики. Поетичний же світ був сферою втілення авторської теорії митця і мистецтва, засобом донесення думок і уявлень поета до широкого загалу» [4, с. 114].

Особистісні мотиви переплітаються із сакральними у вірші Е. Маланюка «Пролог» («У душній хаті тихо гасла мати...»), що в апокаліптиці поета символізує початок десакралізації та знищення світу. У *sacrum*'і митця образ матері посідає особливе місце, як триєдине джерело ментальності й духового буття української нації: рідна мати – ненька, що є для кожного першопочатком його існування й внутрішньої сили, Божа Мати, як джерело віри, милосердя, заступництва й любові, й Україна-мати – священна Вітчизна. Утрата матері, яка в ментальній свідомості українців є берегинею Роду й Дому, призводить до

знищення священних першооснов, і самого Роду й Дому всесвітнім «Злом»:

І дім цей щедрий, і город розлогий –

Ціле родинне затишне гніздо –

Осиротіють: стануть безборонні

Й беззахисні на сили Зла.

А Зло

Вже гуртувалось хмарою довкола

І ждало тільки знаку, щоб заллять

Наш тихий рай... [9, с. 473].

У ліриці Маланюка вимальовується поступова опозиційна зміна в макроконцепті *sacrum* від «тихого раю» до «чорного раю». «Вічна тема добра і зла, – робить висновок Л. Куценко, – ставала провідною у творчості поета. Хоча сповна вона зреалізується вже після другого ісходу, дихання якого поет усвідомлював, творячи сторінки свого літопису. «Ісход II» напишеться Маланюкові на початку серпня 1944 року» [6, с. 232].

Вагоме місце в системі макроконцепту *sacrum* посідає цикл Євгена Маланюка «Осіньна весна» з підзаголовком «Роман», оксиморонна назва котрого визначає ідейно-тематичну спрямованість та настроєвість його віршів. Твори циклу – це поезії «переосмислення» чи «перетворення» (за Р. М. Рільке), оскільки екзистенційна «самота» поета-мислителя в антисакральному світі призводить до заглиблення у власну екзистенцію, лірико-філософську рефлексію, виражену в поетичних медитаціях про життя, смерть і вічність («І от, коли ворожиш: жить...»), про незворотність часу, подій і «несказані слова» («Давно не розмикалися уста»), про надії, що завжди живуть у серці попри «серпневі еклоги» («Гори і озеро – келих розлогий...»), про кару й спокуту («У парку квітники та урни...»), про роль поета в історії на «межі жаских епох» («Ти серпень днів стрічаєш на межі...»), про незмінність часово-просторового континууму (Вся путь – колобіг неустанний...), про релігійно-філософські екзистенційні ознаки земного буття як процесу «умирання» («Осіньний парк і ще одне розстання...»). У поезіях цього циклу особливо актуалізується часопросторовий образ «серпня», який домінуватиме в багатьох наступних творах автора, зокрема в збірці «Серпень» (1964 р.). Т. Салига зазначає: «Образ «серпня» у Маланюковій поезії – образ полісемічний. Це образ-архетип, контекстуальна метафора, що «живе» в одній лексемі і своєю семантикою відкриває різні асоціативні простори, але в певних, знову ж таки, контекстуальних, ситуаціях стає образом конкретної реалії – хро-

носом [13, с. 15]. На «Вершині» Маланюкового *sacrum*'у є екзистенційна медитація поета «Серпень», епіграфом до котрої він бере слова Р. М. Рільке «Herr, es ist Zeit!» («Herbsttag»), звертаючись до Творця з думкою і словами, які поет добре осмислив і прийняв для себе як смисложиттєву аксіому: «Час, Господи, на самоту й покору». Лірико-філософська рефлексія, заглиблення у власну екзистенцію є засобом самопізнання й самоусвідомлення, самовираження душі й духового смирення перед Божественною філософією мудрости, це прийняття вищости й справедливости законів Творця та їхнє морально-духове сповідання, «як крок кінцевий того, що дійшов Вершини».

Висновки. Багатогранну парадигму макроконцепту *sacrum* в ліриці Євгена Маланюка воєн-

них та перших повоєнних еміграційних років в Європі визначає релігійно-філософський дискурс митця, у котрому домінують теми добра й зла, Бога й сатани, Матері як триєдиного символу буття, загибелі людини й «розбоженого», десакралізованого світу. Старий та Новий Завіти й Одкровення (Об'явлення) Івана Богослова, що лежать в основі релігійних концептів та теологічно-філософських розмислів поета, відтворені в його поетичних текстах на різних рівнях поетики: мікросюжетів, художніх образів, численних мотивів, архетипних символів, оксиморонів, алюзій, цитат зі Святого Письма. *Sacrum* Маланюка – це його духове буття-у-світі, невід'ємна частина поетової свідомости та християнської віри, основа його екзистенції, втіленої в художньому світі митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авраменко Л. Г. Релігійні мотиви в поезії Євгена Маланюка. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2013. Вип. 4.12. С. 6–8.
2. Василичин І. «Духова ситуація часу» – дискурс епохи в літературі періоду «ДіПі». *Spheres of Culture*. Vol. XII. Lublin, 2015. С. 101–110.
3. Василичин І. Сакральність символів «роду й дому» в повоєнній ліриці Євгена Маланюка. «...Його постать роки одягають у бронзу...»: збірник наукових праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С. 244–252.
4. Гольник О. Міф у художньому світі Євгена Маланюка : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 217 с.
5. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожитство і культурні уподобання. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 591 с.
6. Куценко Л. «Domipus Маланюк: тло і постать» : монографія. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2001. 264 с.
7. Маланюк Є. Книга спостережень : проза : [у 2 т.]. Торонто, Онт. Канада : Видавництво «Гомін України», 1962. Т.1. 528 с.
8. Маланюк Є. Повернення : Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи. Львів : Світ, 2005. 496 с.
9. Маланюк Є. Поезії / упорядк., передм. Т. Салига. Львів : УПІ ім. Івана Федорова ; «Фенікс ЛТД», 1992. 686 с.
10. Набитович І. Універсум *sacrum*'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) : монографія. Дрогобич-Люблін : Посвіт, 2008. 600 с.
11. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
12. Розумний Я. Між надземним і земним тяжінням (Релігійні теми й мотиви в українській поезії двадцятого століття). *Sacrum і Біблія в українській літературі*. Lublin : Ingvarr, 2008. С. 275–294.
13. Салига Т. «Поезія і ніж» та строфи – на шаблі...» У кн.: Маланюк Є. *Повернення : Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи*. Львів : Світ, 2005. С. 3–15.